

Zsidó vallás és kultúra 1

(BBN-HEB11-221, BBN-VAL11-131:4, BMA-VALD17-203.03,
BBV-202.04, BMVD-202.04)

Zsidó rítusok és zsinagógai liturgia (BBN-BIB-611)

---

9. A zsinagóga: építészete, elrendezése, berendezési tárgyai.

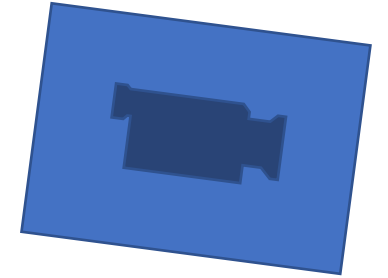
2020. 11. 12.

Biró Tamás

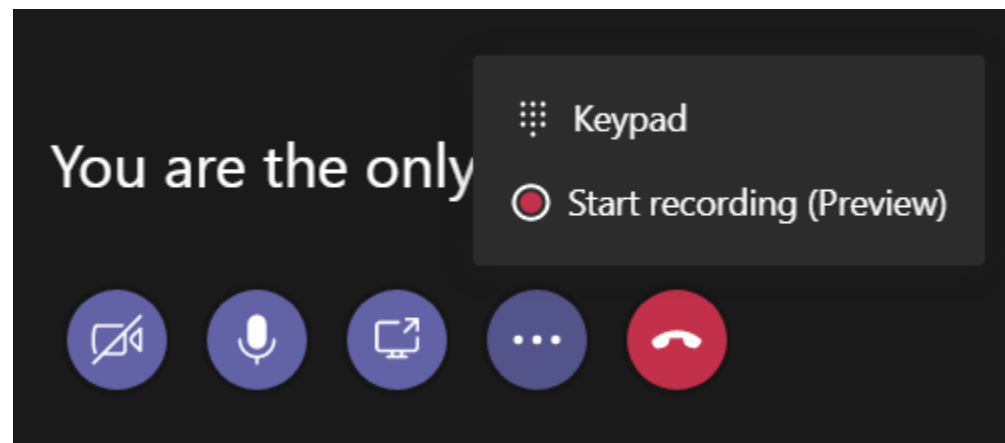
ELTE BTK Assziriológiai és Hebraisztikai Tanszék, biro.tamas@btk.elte.hu

Figyelem, felvétel indul!

- Azok is meghallgathatják, akik nem tudnak részt venni a szinkron előadáson.
- Előadás visszahallgatható a vizsgára való készülés során.
- Kérem, aki nem szeretne látszódni a felvételen, az állítsa le a videóját, halkítsa le a mikrofonját. Aki nem így tesz, az beleegyezik abba, hogy felvétel készül róla.

ELTE BTK Assziriológiai és Hebraisztikai Tanszék

Weboldal: <http://hebraisztika.elte.hu/site/>

- Keleti nyelvek és kultúrák alapszak, hebraisztika szakirány (BA)
- Hebraisztika MA
- Hebraisztika-judaisztika PhD
- Minorok:
  - Judaisztika diszciplináris minor
  - Hebraisztika diszciplináris minor
  - Bibliatudomány diszciplináris minor.

Assziriológiai és Hebraisztikai Tanszék
Eötvös Loránd Tudományegyetem
Department of Assyriology and Hebrew
Eötvös Loránd University

Judaisztikai Kutatócsoport
MTA TK Kisebbségkutató Intézet
Centre of Jewish Studies
Center for Social Sciences, Institute for Minority Studies

1088 Budapest, Múzeum krt. 4/F | Tel.: +36 (1) 411-6749 | email: ahf@btk.elte.hu

- Nyitólap Main page
- Hírek News
- General Information
- Assziriológia Assyriology
- Hebraisztika Jewish Studies
- HebraWiki Project
- Munkatársak Faculty&Staff
- Órák Courses
- Könyvtár Library
- Kiadványok Publications
- Cikkek Articles
- Iráttár Archives
- Kutatás Ongoing research
- Hasznos linkek Links
- Volt hallgatók Alumni
- Szakdolgozatok Theses

Látogatók 2005. szept. 1. óta / Visitors since 01/sept/2005: 373217

Interjú a Lendület-pályázat nyertesével: Niederreiter Zoltánnal

Praktikus dolgok:

- A kurzus honlapja: <http://birot.web.elte.hu/courses/2020-jiddiskajt1/>
<http://birot.web.elte.hu/jiddiskajt/> *(a félév végéig)*
- Teams csoport: *Course 2020/21/1 BBN-HEB11-221 01 - Zsidó vallás és kultúra 1.*
- Biró Tamás: biro.tamas@btk.elte.hu
- Fogadóóra: *emailés egyeztetés alapján*
- Pótóra, ha sok óra elmaradna.

A kurzus honlapja:

<http://birot.web.elte.hu/courses/2020-jiddiskajt1/>

- Prezentációk
- Hasznos linkek

Folyamatosan bővül

Tippeket köszönettel fogadok

The screenshot shows a web browser window with the URL <http://birot.web.elte.hu/courses/2020-jiddiskajt1/>. The page title is "Zsidó vallás és kultúra 1" with the subtitle "[Jewish Religion and Culture 1]".

ELTE BTK 2020 őszi félév

Tárgykódok: BBN-HEB11-221, BBN-VAL11-131:4, BBN-BIB-611, BBV-202.04; BMVD-202.04.

Oktató: Biró Tamás

Időpont és helyszín: csütörtök, 12:00–13:30, online
(Teams, a csoport neve: Course 2020/21/1 BBN-HEB11-221 01 - Zsidó vallás és kultúra 1.)

Kurzusleírás

Előzetes szillabusz.

Szeptember 10.: 1. Bevezetés. Mi a zsidóság? Hogyan írható le?
Prezentáció 1.

Hasznos linkek, források

Hayim Halevy Donin, *Zsidónak lenni* c. könyve [online](#) a Chabad-Lubavics oldalán.

Hahn István, *Zsidó ünnepek és népszokások* (reprint: Budapest: Neumann, 2005) [online](#) a Magyar Elektronikus Könyvtár oldalán.

Ujvari Péter (szerk.), *Magyar zsidó lexikon* (Budapest, 1929) [online](#) a Magyar Elektronikus Könyvtár oldalán.

Teams csoport

Course 2020/21/1 BBN-HEB11-221 01 - Zsidó vallás és kultúra 1.

- Csatornák
- Fájlok
- Feladatok,
jegyek

The screenshot shows a Microsoft Teams chat window for a group named "Course 2020/21/1 BBN-HEB11-2...". The interface includes a search bar at the top, a navigation pane on the left with icons for Activity, Chat, Teams, Assignments, Calls, and Files, and a main chat area. The chat area shows a "General" channel with several messages. The first message is from "Vadas Réka" (VR) at 9/10 12:17 PM, asking if everyone is present. The second message is from "Baranyí Janka" (BJ) at 9/10 12:18 PM, saying "Oké, köszi". Below these are meeting status messages: "General ended: 25s" and "Meeting ended: 1h 36m". A date separator for "September 11, 2020" is visible. An "Assignments" section follows, titled "Források kategorizálása" with a due date of "Sep 16" and a "View assignment" button. At the bottom, there are three system messages from "Neptun kurzus szinkron" indicating that team members "Jakubik Anna Edina", "Ipacs Fanni Virág", and "Lédermayer Regina" have been added to the team. A "New conversation" button is at the bottom right.

Folyamatosan bővül

Tippeket köszönettel fogadok

- 1. Látják-e a saját eredményüket,
látják-e a hibáikat?*
- 2. Ha kérdésük van egy hibával
kapcsolatban, bátran keressenek!*

Visszajelzés (és néhány kiegészítés)
a beadandóval kapcsolatban

Szakralis tárgyak, szimbólumok

1. *Vörös Dávid Csillag* szó szerint: 'Dávid pajzsa'.
3. A mellékelt kép Jeruzsálemben, a Siratófalnál készült. Mikor?
4. Mire való ez a festék?
5. Bálint Ház

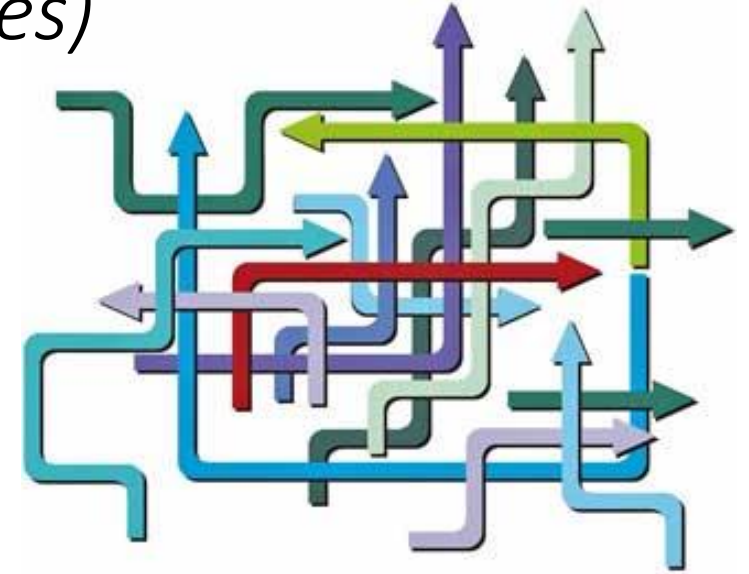
Kérdések az eddigiekkel kapcsolatban?

Kérdés:

Elmehet-e egy nem zsidó zsinagógába?

A vallás mint rendszer (ismétlés)

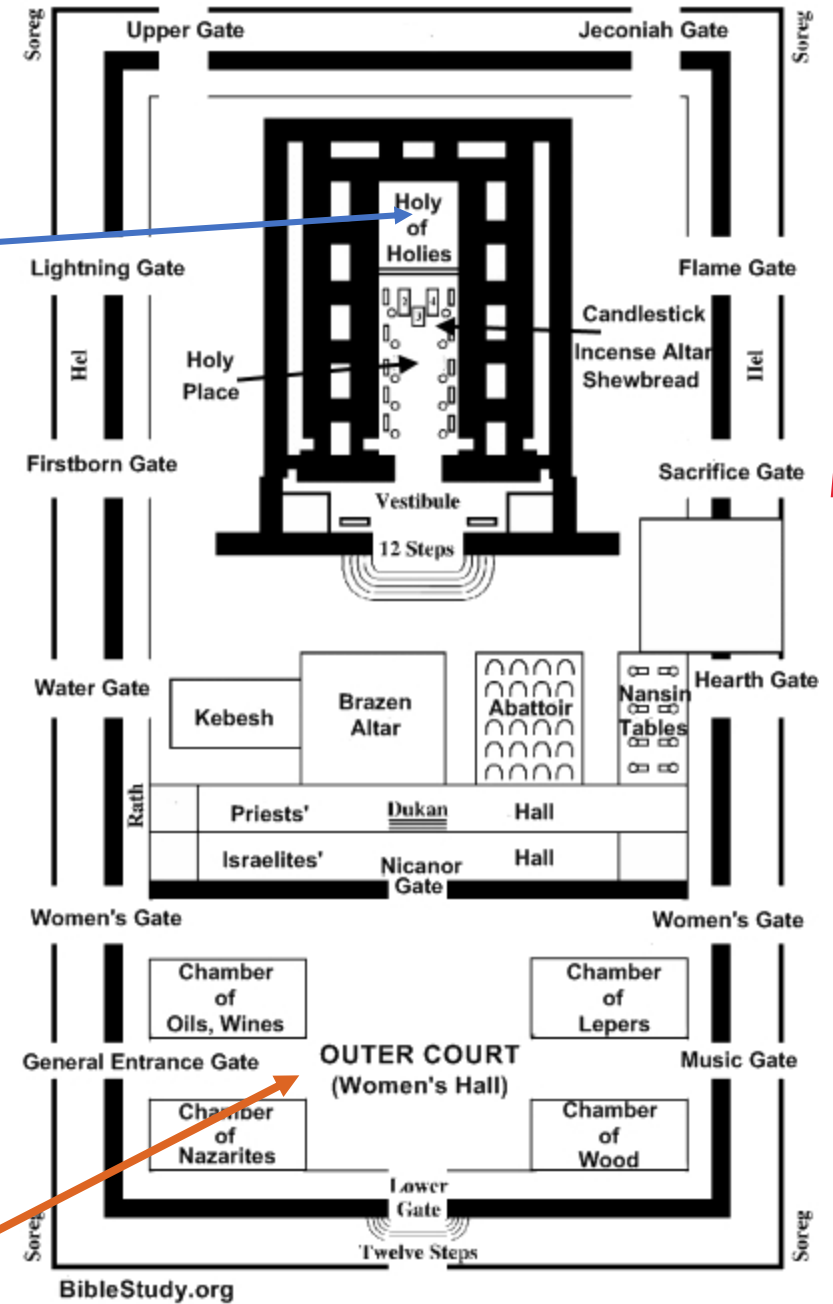
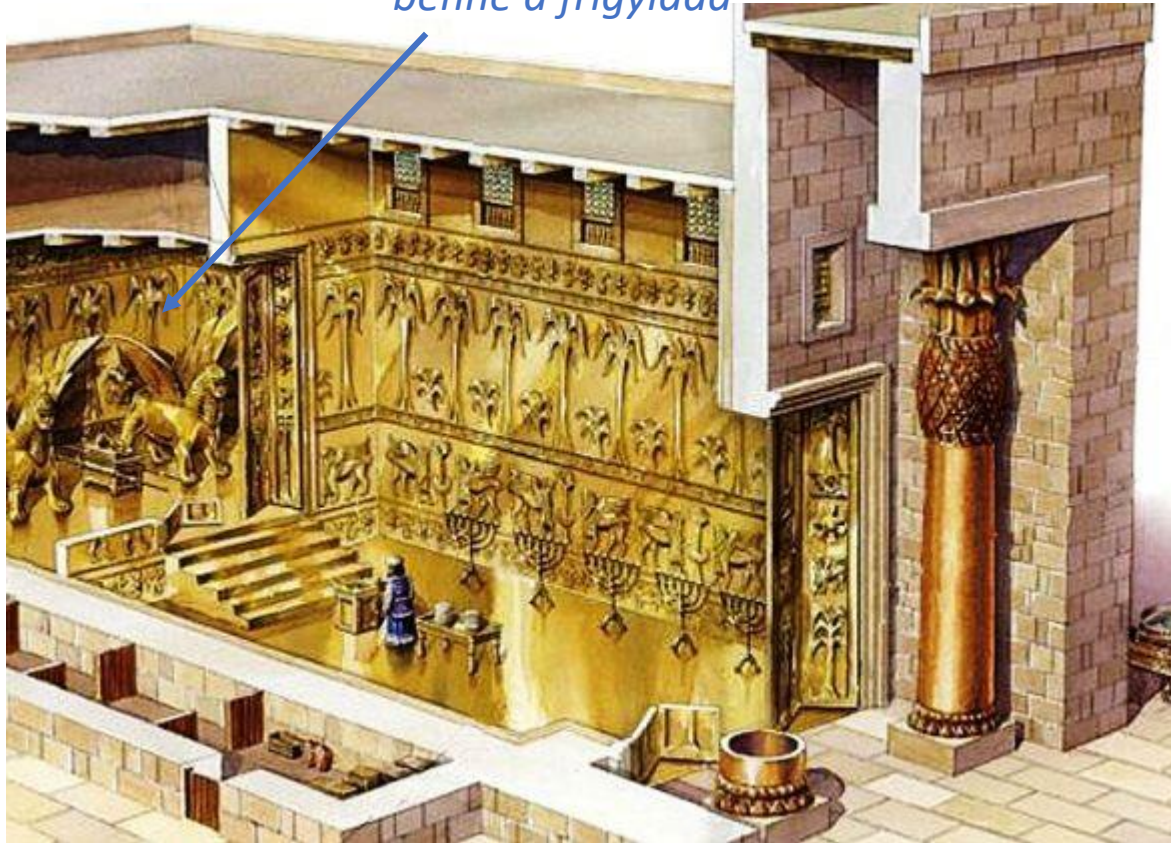
- A vallás, mint „komplex rendszer”: pl.
  - Történeti *narratívák* (pl. mítoszok) és a *világkép* elemei (például istenek, démonok...) adják egyes *rítusok* „értelmét”, magyarázatát.
  - Etikai **normák** és vallási **törvények** eredetéről szóló *narratívák*.
  - **Szagrális épületek** és **szagrális tárgyak** *rítusok*ban betöltött szerepe.
  - **Szagrális művészetek** a mitológiai *narratívák*ból veszik a tárgyukat.
  - *A vallási specialisták* (papok, sámánok, stb.) mint a **normák** és *rítusok* szakemberei, akik egyúttal vezetik a *vallási közösségeket*

A zsinagóga belső elrendezése

A jeruzsálemi szentély belseje

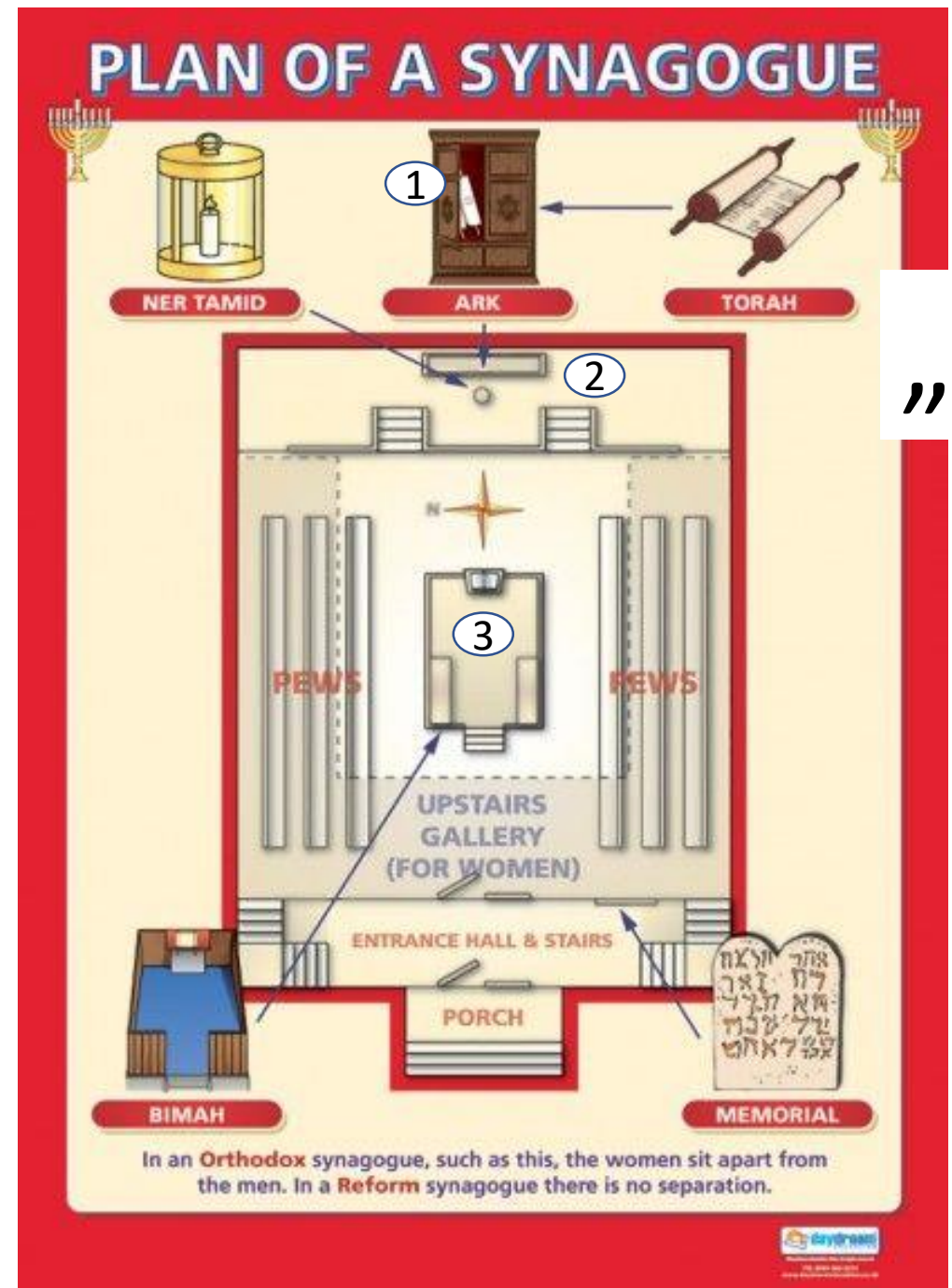
*Szentek szentély,
benne a frigláda*

a nők udvara (ezrat nasim)

A zsinagóga belső tere és berendezési tárgyai

- Tájolás: „kelet” *mizrah* מִזְרָח
Jeruzsálem felé (elvileg)
- Három fókuszpont:
  1. tóraszekrény/frigyszekrény,
  2. előimádkozó állványa,
  3. tóraolvasó emelvény és asztal.
- Női karzat (*ezrat nasim*),
de legalább *mehica* ('elválasztás')

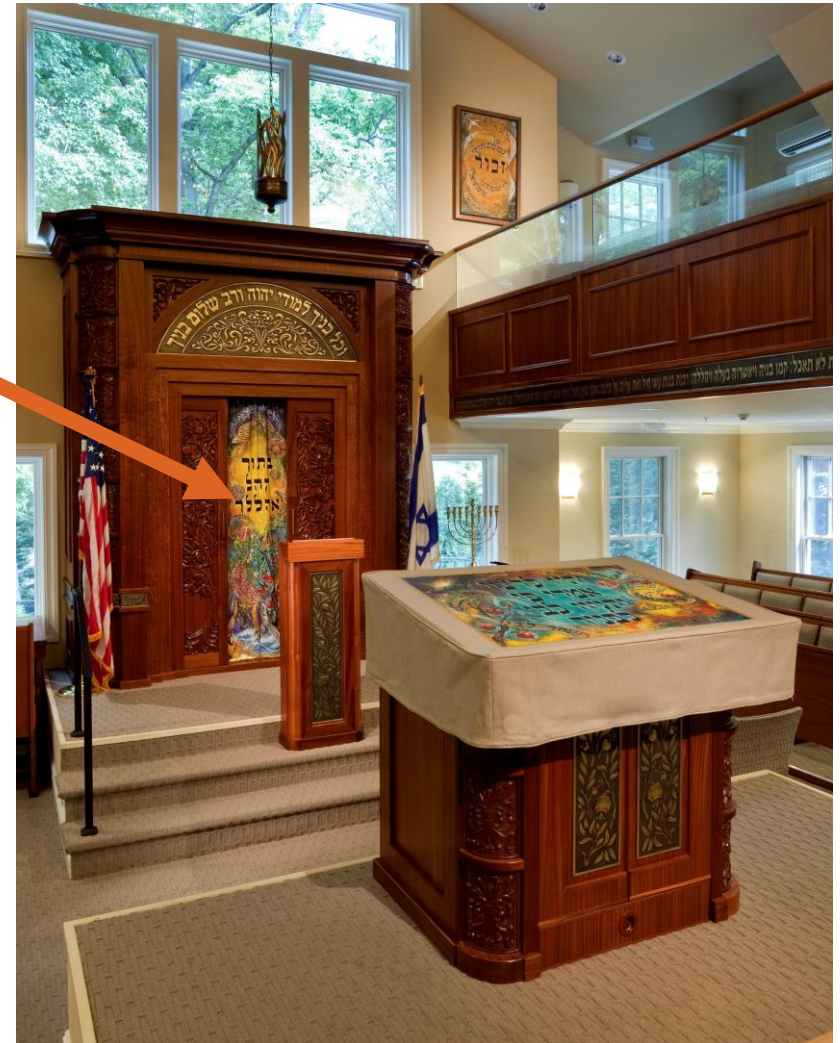
A zsinagóga belső tere

- Kisebb és nagyobb belső terek

frigyszekrény / tóraszekrény / aron ha-kodes
a „keleti” falon

a rabbi
pulpitusa

ezrat nasim / női karzat

A zsinagóga belső tere

- Kisebb és nagyobb belső terek

*A wormsi zsinagóga
(Németország) belső tere:
eredetileg 1034-ben
építették, de azóta többször
is elpusztult, és különböző
stílusokban újraépítették.*

A zsinagóga belső tere

- Kisebb és nagyobb belső terek

A Dohány utcai zsinagóga (1859) Európa legnagyobb működő zsinagógája. A földszinten 1492 férfi ülés, a női karzaton pedig (két oldalon két emeleten) 1472 ülés található.

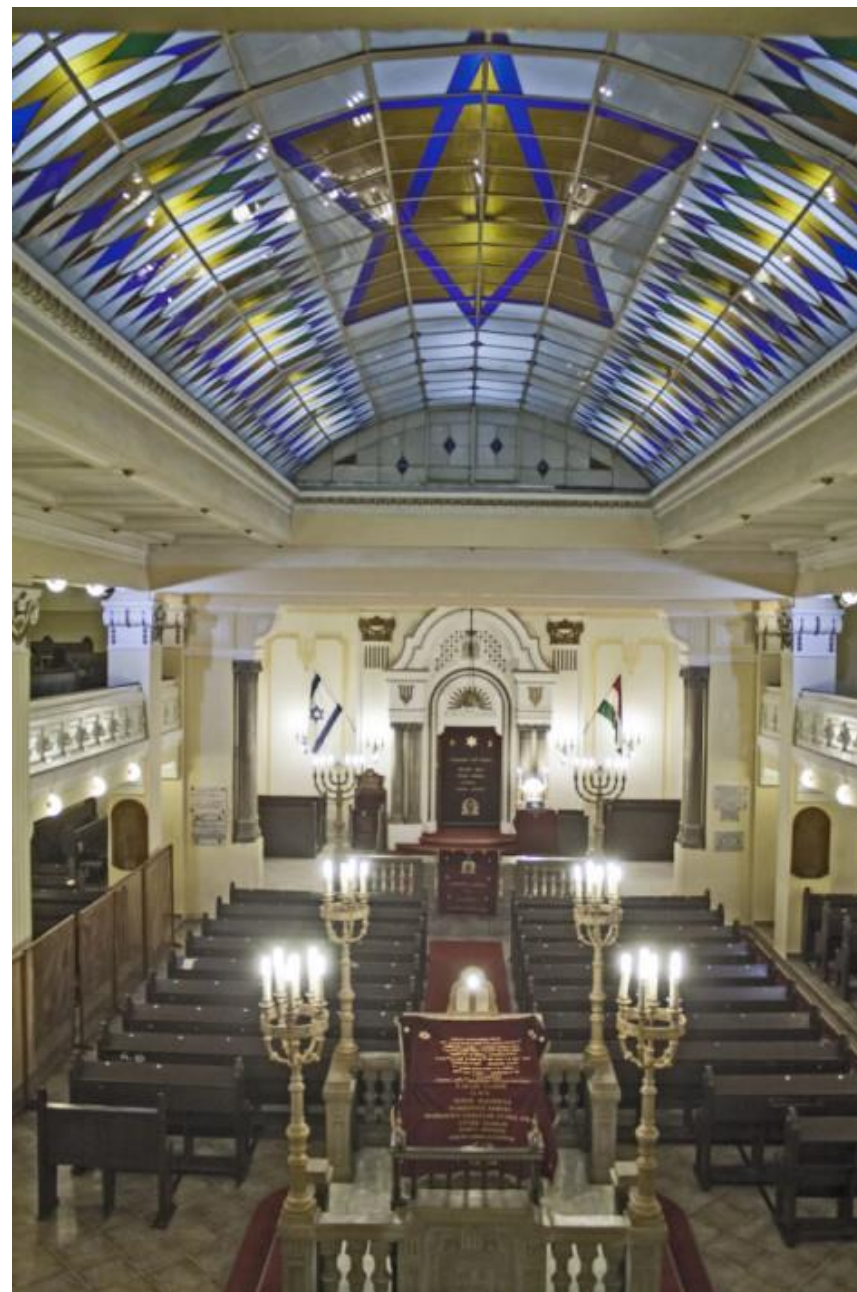
Forrás: http://www.dohany-zsinagoga.hu/?page_id=17

A zsinagóga belső tere

- Kisebb és nagyobb belső terek

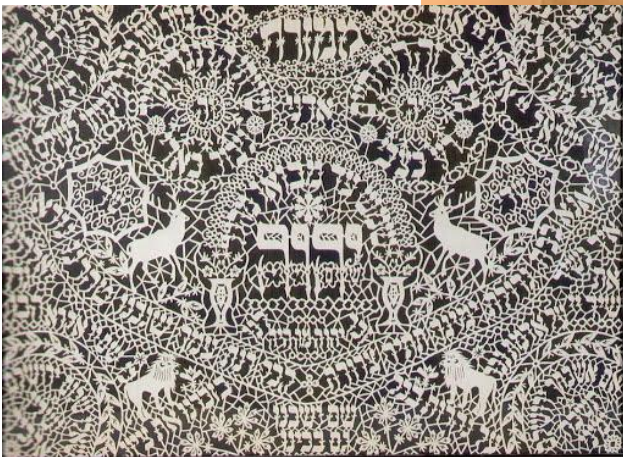
*A Hegedűs Gyula utcai zsinagóga (1911/1927):
egy bérház beépített udvarából alakították ki.
20. századi konzervatív neológia: a tóraolvasó
emelvény visszakerül középre.*

Forrás: <http://www.zsinagogak.hu/index.php/hegedus-gyula-utca/>

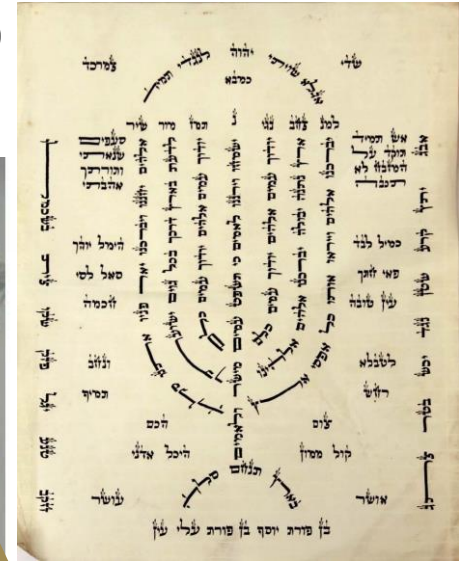
Táblák

Mizrah-tábla a „keleti” falon

Sivíti-tábla az előimádkozó előtt

לְשׁוֹיְתִי יְהוָה לְנִגְדֵי תָמִיד (Zsolt 16,8)
„Az Örökkévalót mindig magam előtt tartottam” (IMIT)
„Az Úrra néztem szüntelen” (Károli)
„Az ÚRra tekintek szüntelen” (RÚF)

Hetizsakasz és további fontos liturgiai információk

Emléktáblák

Emléktáblák a zsinagóga előterében
 jarcajtkor (halálozási évfordulón)
 meggyújtható emlékmécsesekkel

Prof. Schweitzer József emléktáblája a Rabbiképző tanzsinagógájában

Politikai vitát kiváltó emléktábla a felújított kecskeméti imateremben (2020)

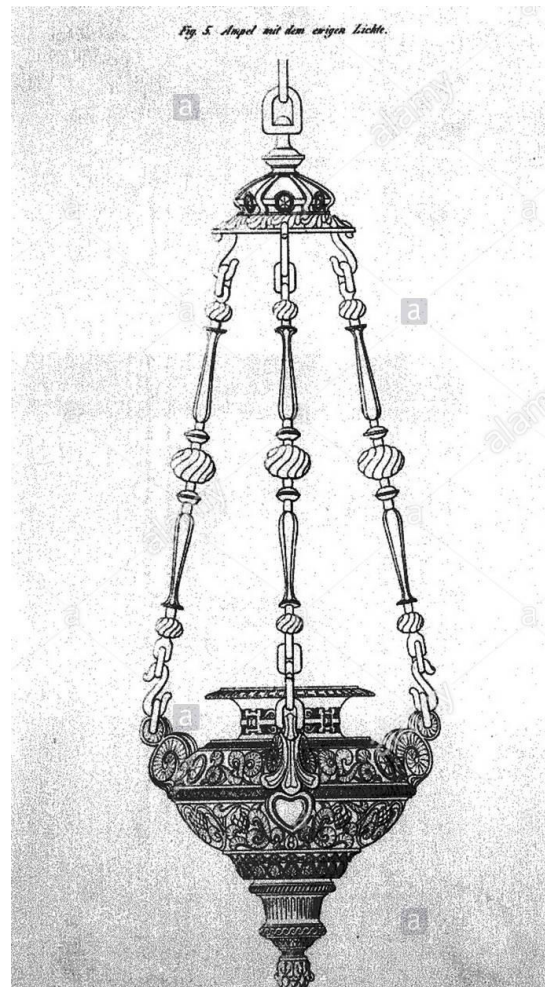

A Ferenc József idején megnyitott zsinagóga Meranóban (ma Olaszország)

Az örökmécses / *ner tamid* נֵר תָּמִיד

A frigyszekrény előtt lóg a plafonról.

Az ima három fókuszpontja

- Tóraszekrény / frigyszekrény
- Az előimádkozó állványa: *amud / omed*
- Tóraolvasó emelvény *bima*
és (vagy csak) asztal
  - Középen vagy elől?
  - Magasítva és körbekerítve
(ha lehet)

Biró Tamás, A neológ és a református szakrális tér átalakulása a 19. században: Egy strukturális-összehasonlító vallástörténeti ujjgyakorlat. In: Oláh János és Zima András (szerk.), *Schöner Alfréd hetven éves – Essays in Honor of Alfred Schöner*. Budapest: Gabbiano Print Kft., 2018, pp. 67-83.
http://birot.web.elte.hu/files/Biro-Schoner_A-Festschrift-preprint.pdf

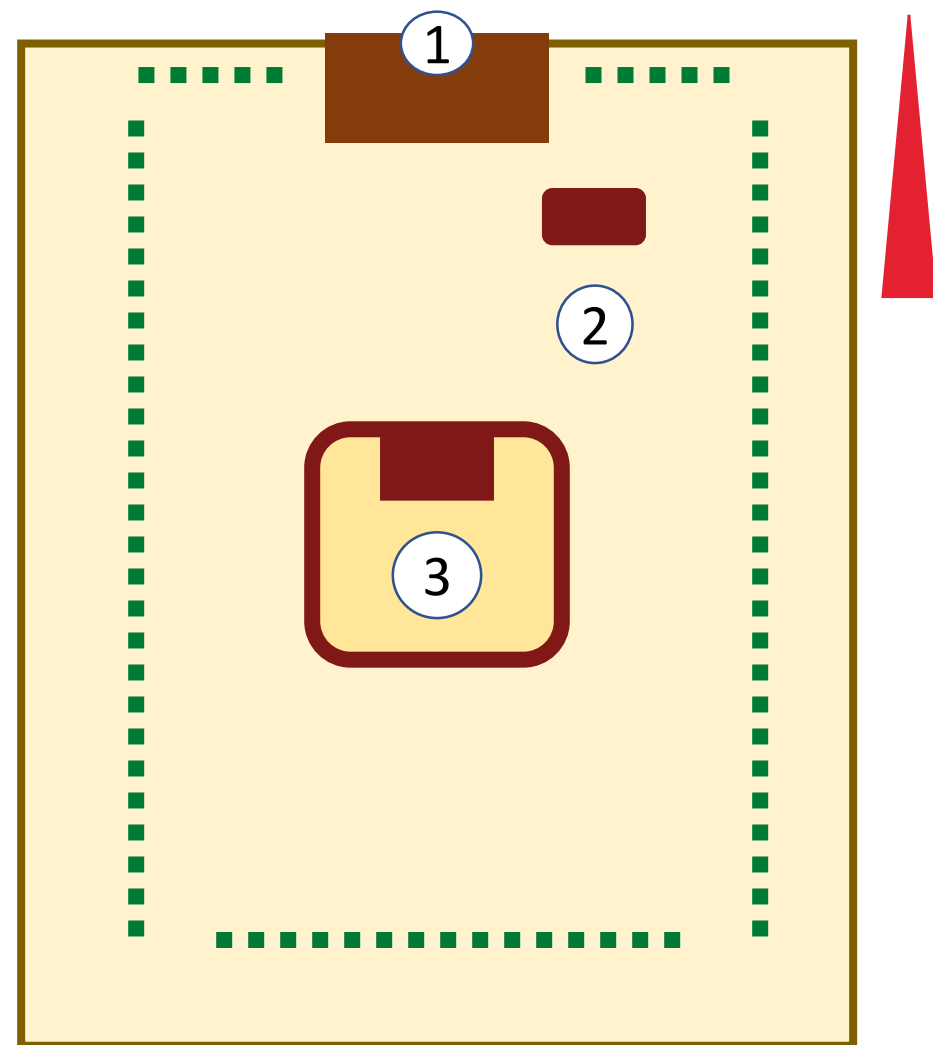
A zsinagóga belső elrendezése (alapképlet)

mizrah
„kelet”

Hagyományos: középkori és kora újkori zsinagógák, nem askenázi közösségek, stb.

1. Frigyszekrény
2. Omed: előimádkozó állványa
3. Bima: tóraolvasó emelvény és asztal

■ ■ ■ ■ székek vagy padsor

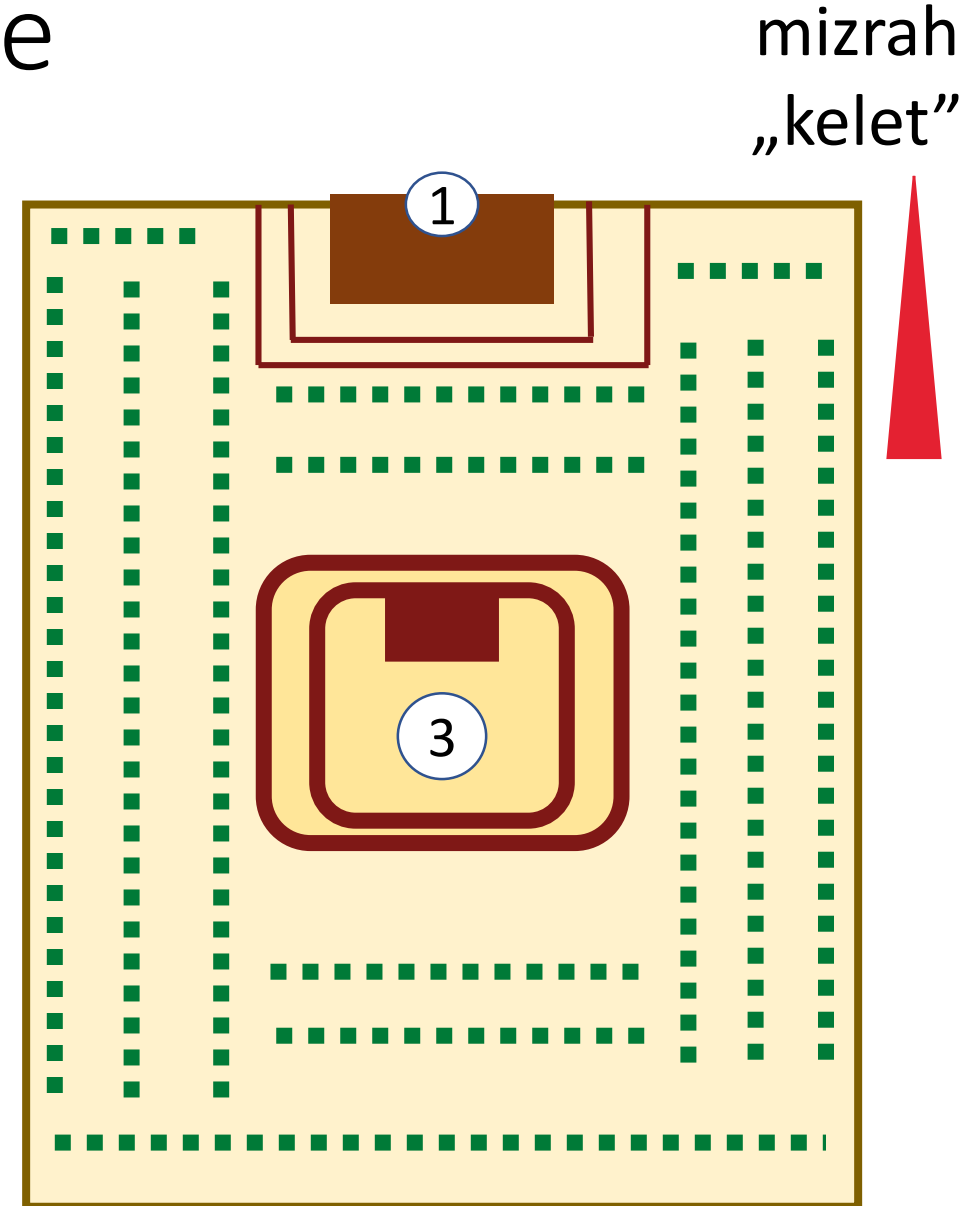

A zsinagóga belső elrendezése

Hagyományos: középkori és kora újkori zsinagógák, nem askenázi közösségek, stb.

1. Frigyszekrény emelvényen áll
2. Omed: előimádkozó állványa
3. Bima: tóraolvasó emelvény és asztal

■ ■ ■ ■ székek vagy padsor

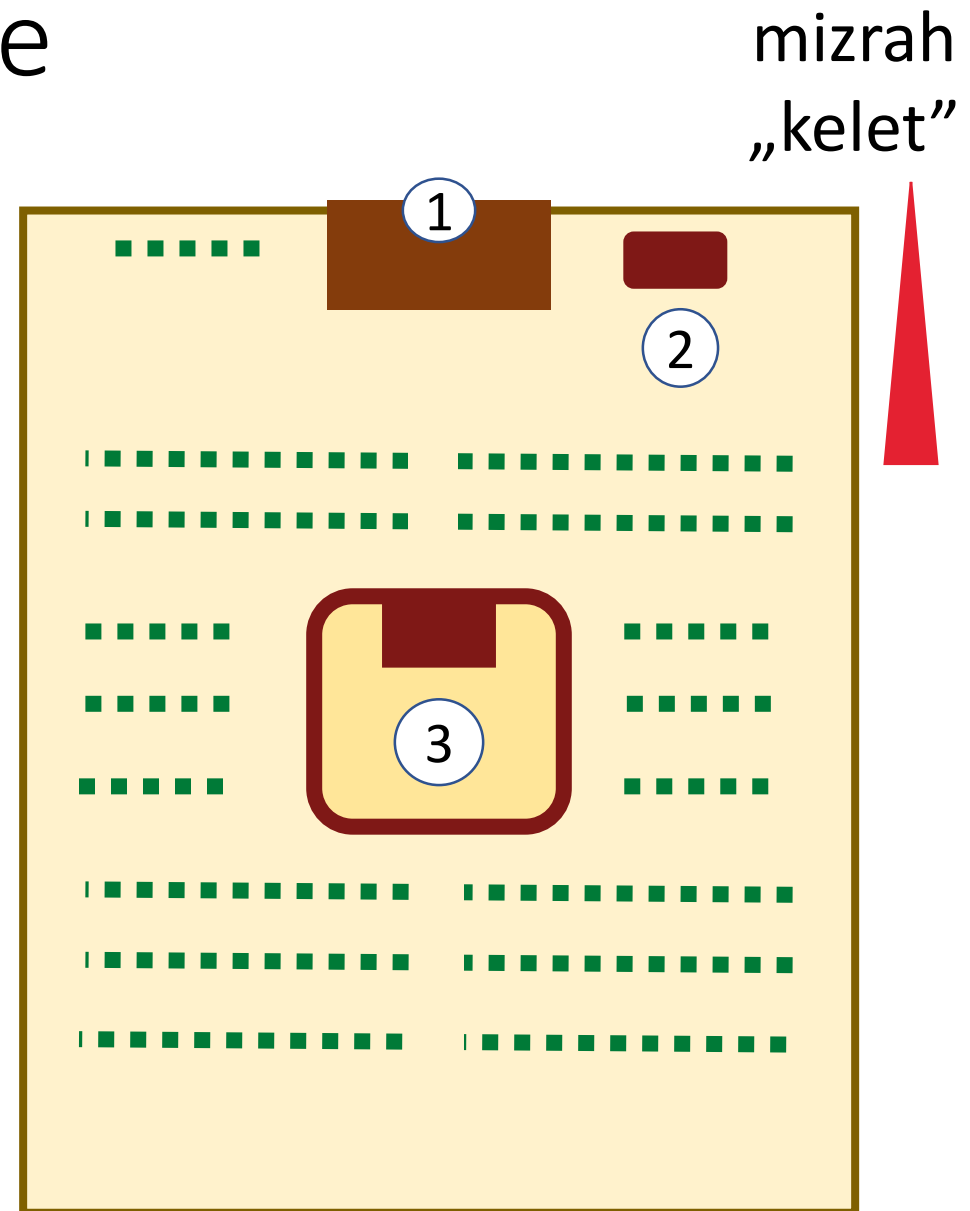

A zsinagóga belső elrendezése

Újkori hagyományos zsinagóga.

1. Frigyszekrény (gyakran emelvényen)
2. Omed: előimádkozó állványa
3. Bima: tóraolvasó emelvény és asztal

■ ■ ■ ■ székek vagy padsor

A zsinagóga belső elrendezése

mizrah
„kelet”

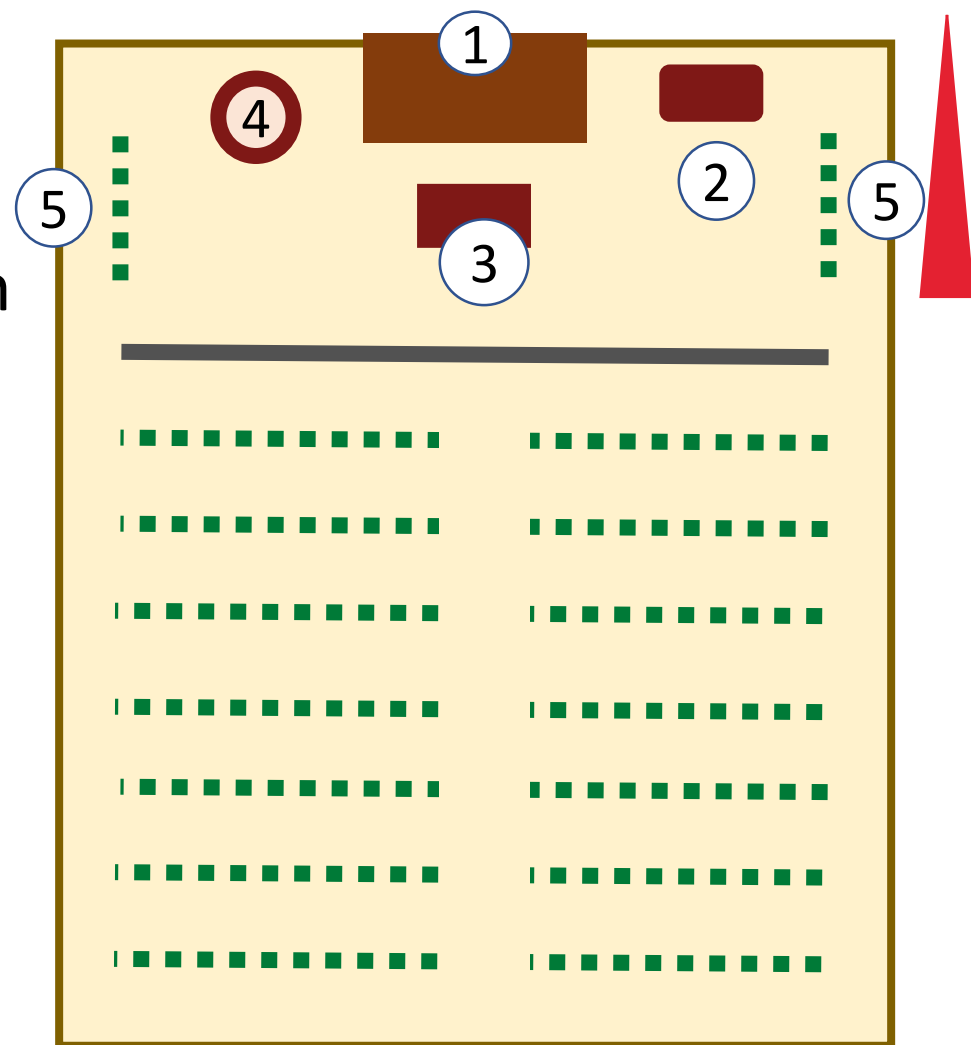
19. századi neológ zsinagóga.

1. Frigyszekrény és az elülső tér emelvényen
2. Omed: előimádkozó állványa
3. Bima: tóraolvasó emelvény és asztal
4. A rabbi széke
5. Elöljárók padjai

■ ■ ■ ■ székek vagy padsor

+ kórus

+ orgona

A zsinagóga belső elrendezése

A neológia újításai a 19. században:

- Emelvény („színpad”) elöl: frigyszekrény, a rabbi széke, előljárók padjai, pulpitus a *dróséhoz* (prédikációhoz) stb.
- A **tóraolvasó asztal előre** kerül erre az emelvényre.
- Orgona: (vegyes)kórus és orgonazene.
- A rabbik „papi ornátust” öltenek fel.
- Esketés (hüppe / huppa / esküvői baldachin) a zsinagógán belül.
- Tornyos épület.

Dohány utcai zsinagóga, 1859

http://magyarzsido.hu/index.php?option=com_catalogue&view=detail&id=48&Itemid=20

Dohány utcai zsinagóga, 1859

https://hu.wikipedia.org/wiki/Doh%C3%A1ny_utcai_zsinag%C3%B3ga#/media/File:Synagogue-Budapest.jpg

<http://www.dohany-zsinagoga.hu/wp-content/uploads/2015/06/wDSC01074.jpg>

https://hu.wikipedia.org/wiki/Doh%C3%A1ny_utcai_zsinag%C3%B3ga#/media/File:Budapest_Zsinagoga.png

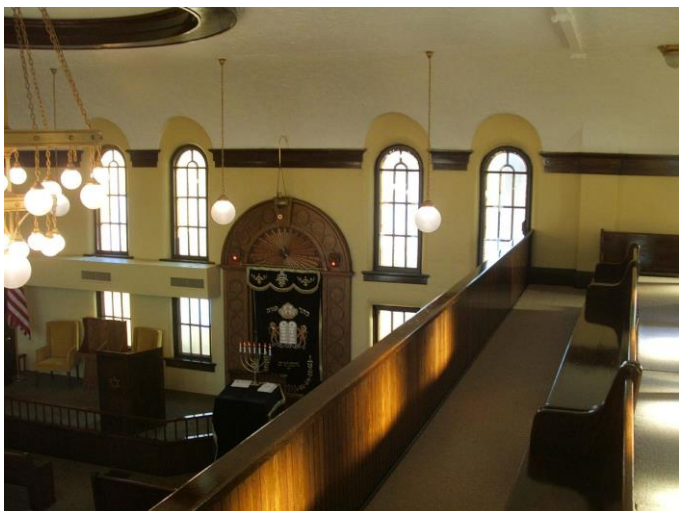

http://www.dohany-zsinagoga.hu/?page_id=22

A női karzat / *ezrat nasim* עזרת נשים

- *Ezrat nasim* עזרת נשים:
  - Jeruzsálemi szentélyben a külső udvar („*nők udvara*”): nők eddig jöhettek.
  - Zsinagógában: karzat vagy térben más módon elválasztott női szekció.
- *Mehica* מַחֲצֵיטָה (‘elválasztás’):
Pl. függöny, vasrács, üveg, gyékényfonat. Minél ortodoxabb, annál sűrűbb.
- Hagyományosan (más vallásokban is) nemek szerinti szegregáció.
- Hagyományos közösségekben csak kevés nő / ritkán mennek zsinagógába.
- Középkori zsinagógákban pl. nők a szomszédos teremben, kis ablakkal.
- Modernebb közösségekben nincs. Vagy: jobb oldalon férfiak, bal oldalon nők.

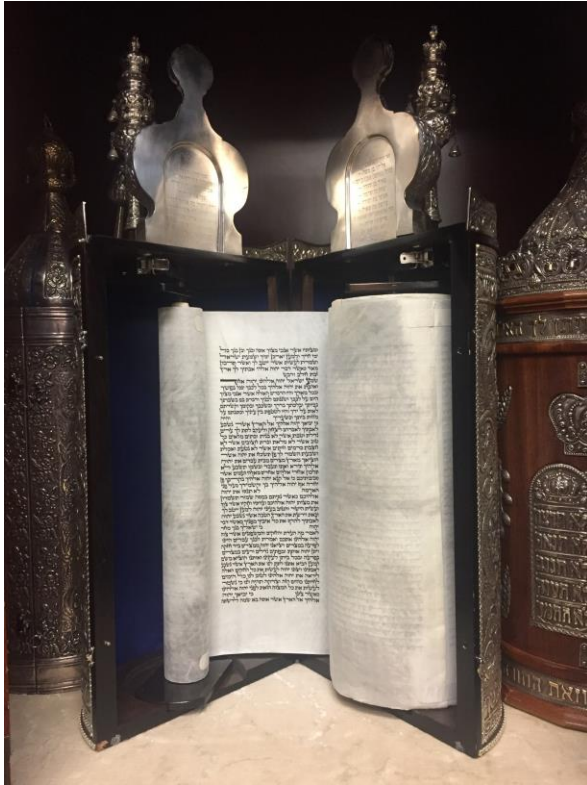
A nõi karzat / ezrat nasim עזרת נשים

A zsinagóga belső tere és berendezési tárgyai

- ablak
- aron ha-kodes (tóraszekrény)
- mizrah (keleti fal)
- mizrah-tábla
- szefer Tora (tóratekercs)
- parokhet (függöny)
/ kaporet (drapéria)
- ner tamid (örökmécses)
- amud / omed (előimádkozó állványa)
- siviti-tábla az előimádkozó előtt
- ülőhelyek
- bima (dobogó)
- ezrat nasim (női karzat), mehica
- menóra
- kijor (kézmosó) és kancsó
- kupa: jótékonyági persely
- hüpe (huppa / esküvői baldachin)
– udvaron

A tóratekercs

A tóratekercs: *széfer-tora* סֵפֶר תּוֹרָה

• Széfer (סֵפֶר): két rúd ↔ megilla (מְגִלָּה): egy rúd (ld. a korábbi dián)

• Pergamen (קְלָף *k'laf*) + éc hajim ('életfa': két farúd, melyre feltekerik)

• Tóra-mutató / jad ('kéz')

Tóramutató a Magyar Zsidó Múzeum gyűjteményéből:
<http://collections.milev.hu/exhibits/show/milev100/8>

A tóratekercs: *széfer-tora* סֵפֶר תּוֹרָה

- A Tóra felemelése (*hagbaha*), feltekeréselése (*gelila*) és felöltöztetése

משה ברא יצא נלד אמת נעט ובעל געזען, ג' אדר תר"ע ל' פ' יגדל בהרה-וילהופה ולמעשים טובים יברכ' יי וישמרך וישם לך שלום. אמר.
Wille-Marcel Joseph got. c. 1911. Antwerp. Belgium.

A tóratekercs: *széfer-tora* סֵפֶר תוֹרָה

- A Tóra felemelése, összekötözése és felöltöztetése
- *Gartel / Wimpel*: szalag
- *Mantel*: köpeny

A tóratekercs: *széfer-tora* סֵפֶר תּוֹרָה

- A Tóra felöltöztetésének lépései
(vö. a főpap ruházatával)

1. Mantel / köpeny

2. Jad / mutató

3. Vért vagy pajzs

4. a. Korona

b. Rimon

(‘granatalma’)

2. *jad / tóramutató*

3. *tóravért / -pajzs*

4. *rimonpár*

4. *korona*

A tóratekercs: *széfer-tora* סֵפֶר תּוֹרָה

- Javasolt irodalom: Buda Zsófia, „Zsidó iparművészet – liturgikus tárgyak”, in: Dezső Tamas (szerk.), *Ókori és keleti művészet* (ELTE digitalis jegyzet, 2006), http://gepeskonyv.btk.elte.hu/adatok/Okor-kelet/Okori.es.keleti.muveszet/index.asp_id=589.html.
- Tórákorona, rimonpár, tóravért és tóramutatók a Magyar Zsidó Múzeumból.

A tóratekercs: *széfer-tora* סֵפֶר תּוֹרָה

- Javasolt irodalom: Buda Zsófia, „Zsidó iparművészet – textilek”, in: Dezső Tamas (szerk.), *Ókori és keleti művészet* (ELTE digitalis jegyzet, 2006), http://gepeskonyv.btk.elte.hu/adatok/Okor-kelet/Okori.es.keleti.muveszet/index.asp_id=580.html.
- Parokhet, kapporet, Wimpel és Mantel (tóraköpeny) a Magyar Zsidó Múzeumból.

A tóraszekrény:

helye, környezete és textíliái

A frigyszekrény / tóraszekrény / aron ha-kodes kinyitva

Figyeljük meg:

- Nők balra, férfiak jobbra.
- Tóraolvasó asztal a koralát és a frigyszekrény közt.

A Rabbiképző
tanzsinagógája

<https://or-zse.hu/az-egyetem-tanzsinagogaja/>

Fotó: Földi Bence

A bezárt és kinyitott tóraszekrény / *aron ha-kodes*

אַרוֹן הַקֹּדֶשׁ

Emelvény és / vagy korlát

A tóraszekrény környezete és textíliai

kaporet

parokhet
(függöny)

örökmécses
ner tamid

amud / omed
(az előimádkozó
állványa, előtte
gyertya és *siviti*-tábla)

A tóraszekrény textíliái

kaporet

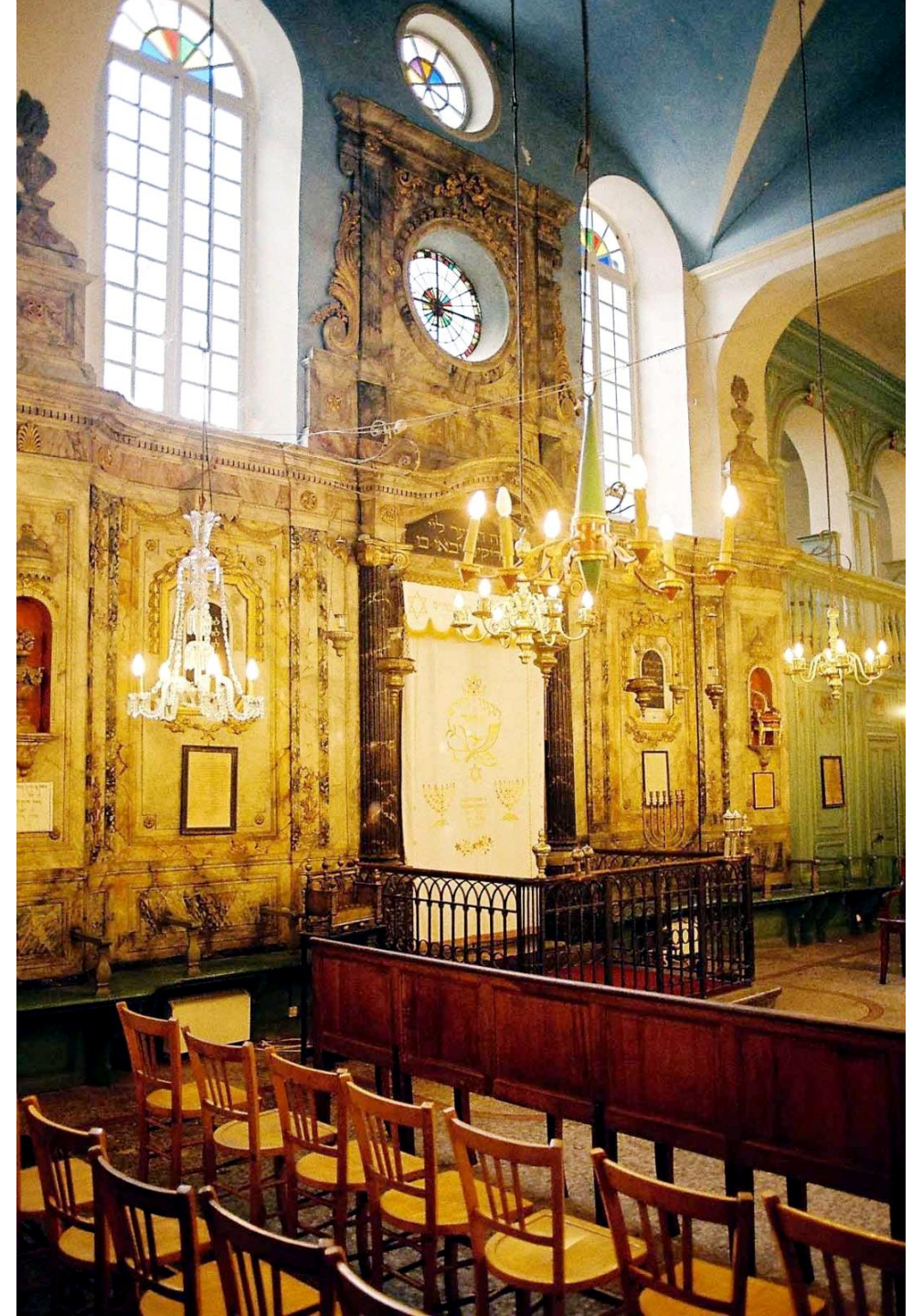
Hasonló bársonytextíliák a zsinagógában például a tóraolvasó asztalon és az előimádkozó előtt is. Gyakran az adományozó nevével.

parokhet

A tóraszekrény textíliai

*az őszi nagyünnepnek
színe a fehér:*

Szimbólumok a zsinagógában

Szimbólumok a zsinagógában

**Nézzük végig ismét az előző képeket,
és írjuk össze a chatben,
milyen szimbólumok jelennek meg
a kegytárgyakon.**

Szimbólumok a zsinagógában

- A Tóra koronája: כֶּתֶר תּוֹרָה = כ"ת
- Júda oroszlánja
- Kőtáblák
- Két oszlop: *Jákin* és *Bóaz*, két bronzoszlop a salamoni szentély bejáratánál.
- Dávid-csillag („Dávid pajzsa”)
- Menóra: egyszerre általános zsidó szimbólum és a szentély tartozéka is.
- Rimon: gránátalma alakú díszek a főpapi ruházaton.
- Kohanita áldó kezek, a főpap ruházatának más elemei, stb. stb. stb.

Feliratok:

- Zsoltáridézetek, egyéb bibliai idézetek.
- Népszerű idézetek pl. a Misna Avot-ból.
- Adományozók nevei, adományozás ideje és az elhunyt(ak) neve, aki(k)nek az emlékére adományoztak.

Feladat a következő hétre

Feladat a következő hétre

- Holnap reggelig felkerül a Teamsbe.
- Max. 10 pont = a félév végi jegy 5%-a.
- Leadás a Teamsen belül.
- Határidő: november 18., szerda éjfél (23:59).

Viszlát jövő csütörtökön!